

SUIMI-TÜVELISTEST SÕNADEST

ENN ERNITS

Annotatsioon. Kirjutises käsitletakse eesti, soome ja karjala keeles tuntud *suimi*-tüve ‘sööma’ levikut, tähendusi ja päritolu. Peatähelepanu on pööratud eesti keelele, milles *suim*-tüvelisi sõnu *suimima*, *suimitada*, *suimi*, *suimit* esineb arviliselt ja liigiliselt kõige rohkem läänemurdes (13 murrakus). Tüvi on praegustel andmetel levinud ka Saaremaal ja Muhus (5 murrakus), kuid mitte Hiiumaal. *suimi*-tüvelisi sõnu leidub ka Põhja-Eestis (kokku 11 murrakus), kuid hajusalt ja perifeerselt ning peamiselt *suimitama* ja *suimit* kujul. Väga hõre on *suim*-tüve esinemus Lõuna-Eestis (ühes kihelkonnas *suim* ‘söök’ ja kolmes *suimit*). Suhteliselt harva esineb ühes murrakus mitu sõnakuju korraga (5 juhul). *suimitama* ta-liide võib olla lisandunud kas teiste nn manustamisverbide (nt *lõunatama*, *napsitama*) või venelaenuliste sõnade (*kormitama* ‘ahnitsema; toitu hankima’) eeskujul. *suimit*, mis tähendab olenevalt kontekstist ‘süüa; sööma, sööb; söövad’, leidub peale eesti keele ka soome keeles (‘süüa’). Mõlemas keeles seostatakse selle kasutamine venelase kõnemaneeeriga. Tõenäoliselt on *suimit* tuletatud vastavalt sõnadest e *suimima* ~ sm *suimia* vene keele eeskujul. Ka lt *suimīt* ‘ahnelts sööma’ allikaks on e *suimima*.*

Võtmesõnad: leksika, semantika, etümoloogia, keelekontaktid, murrakud, läti keel, soome keel, eesti keel

1. Sissejuhatuseks

Juba lapsepõlvest peale mäletan, kuidas mu ema Adele Ernits (1914–2005), kes oli sündinud Kodavere kihelkonnas Varnjas ja abiellunud Maarja-Magdaleena kihelkonnas Vara vallas, kutsus peret sööma: *Aganüid suimit*. Viimane sõna tundus mulle vormilt lätipärasena; liiati oli suguvõsas teada meieisapalve lätikeelne variant (vt Ernits 1982, 1987). Seetõttu küsisin kirjas akadeemik Paul Aristelt, kas *suimit* võiks olla läti laene. Teadlane vastas mulle järgmises kirjas nii:

---

* Täna keele- ja rahvaluulematerjali vahendamise eest emeriitprofessoreid Jaan Praksi ja Enn Tarvelit, folklorist Rein Saukast ning Hilja-Anita ja Juhan Songa.

Suimit on huvitav asi. Põhja-Tartumaale on tulnud läti asukaid. Nad on jätnud mõningaid jälgi eesti keelde, eriti Laiuse põhjaosas. Neid asju uurib minu aspirant Lembit Vaba [järgneb aadress]. Ta on üldse huvitav inimene. Võiksid temale kirjutada. Kodavere suimit võib ehk olla ka eestlaste naljaväljend venelaste eesti keele kohta. Olen kuulnud sellist rahvanaljandit venelasest, kes öelnudvat: ia täi on sii valge täi. Tema suimit ja magab. Alb täi on sii must t´äi, t´ema suimit ja juppab.¹

Asjaomane jutt oleks „tõlkes” järgmine: ‘hea täi on see valge täi. Tema sööb (?nosib) ja magab. Halb täi on see must täi, tema sööb (?nosib) ja hüppab’. Jutt on muidugi täist ja kirebust. Kõnealune naljanditüüp „Hea täi ja halb täi” on Eestis mujalgi tuntud. Selles püütakse jäljendada sagedamini venelase, harvem juudi kõnet (tekstides esineb ka *harjakas* või *harjukas* ‘harjusk’).

Ariste aprioorne seletus kõnesoleva sõna võimaliku vene päritolu kohta toona veenis mind ning Vaba poole jäi pöördumata. Ajapikku on *suimi*- kohta lisandunud uut ainet, mis on tõstnud selle tüve päritolu taas huviorbiiti. Püüamegi käesolevas kirjutises käsitleda *suimi*- levikut, tähendusi ja päritolu eesti keeles ja selle naabruses.

2. Levik

suimi-tüvega sõnad on levinud eesti, soome ja karjala ning laenuna läti keeles.

Eesti keel. *suimi*-tüvega sõnu tähenduses ‘söömine’ ei esine Wied-i, EKSS-i ja EEW-i veergudel, küll aga VMS-is (II: 439) ja EKMS-is (II: 1252, III: 1038). Tüvi avaldub verbide *suimima*, *suimitada* (mõlemad pöörduvad), *suimit*, *suimi* (kumbki ei muutu) ja nimisõna *suim* kujul (vt joonis 1).

suimima on talletatud Saaremaalt (Jäm, Khk) ja Läänemaalt (Rid, Vig, Var, Tõs), seega lääne- ja saarte murdest, ühtekokku kuuest murrakust seitsme kirjapanekuna. EKI murdekartoteegi põhjal saame täpsustada *suimima* tähendusi. Kaks sedelit on noteeritud Tõstamaa kihelkonnas: ühel juhul on sõna peetud tavaliseks, teisel juhul aga haruldaseks. Kolmes murrakus (Jäm, Khk, Vig) on sõnal naljatlev tähendusvarjund.

---

¹ Ariste kiri 16.12.1972 (praegu siinkirjutaja koduarhiivis).

Ridala kihelkonnas kasutatud sõna juurde on märgitud tähenduseks ‘sööma, närima’. Varbla näitest selgub, et asjaomast sõna kasutatakse lapse ja kirbu puhul: *laps suimib; kirbud suimised*.² Ka üks Tõstamaa näide käib kirbu kohta: *kirp suimib selga*. EKM III: 1038 annab *suimima* ja *suimitama* tähenduseks ‘aeglaselt sööma, näsima’.

suimi-tüveliste sõnade levik on laiem, kui seda näitavad keelekogud. Üsna tõenäoliselt kuulub siia ka EKM-i rahvaluulekogust pärinev Haljala perenaise ütlus sõja ajal korteris olijale: *Kui kohwa ei suimi, siis silku ei saa*.³ Jutt näib olevat hoopis kohvijoomisest. Selline kasutus on ainukordne.

Äsjakäsitletud sõna *ta*-liitelist vormi *suimitama* pole saarte murdes Saaremaalt registreeritud, küll aga Muhust. Peale Ridala ja Vigala kihelkonna oli ta Läänemaal levinud ka Karuse ja Mihkli kandis, ulatudes laial alal hajusalt isegi keskmurdesse (Ris, Juu, JõeK, Pil, Ksi). EKM-i naljandikogu andmeil on *suimitama* pandud kirja 1899. aastal ka Haljala kihelkonnast (tekst tagapool). Seega on *suimitama* teada saarte, lääne- ja keskmurde kümnest murrakust. EKI murdekartoteegi 13 sedelist neljale (Vig, Juu, Jõe 1-2) on tähendusvarjundiks lisatud „naljatlev”. Risti kihelkonnas on sõna peetud lastekeelseks. Näitest ilmneb üksnes, et kõnealust sõna on kasutatud lapsest rääkides: *las laps suimitab*. Ridala kandis on asjaomasele sõnale nagu *suimima* korralgi tähenduseks märgitud ‘sööma, närima’, kuid näitelauseid mõlemal juhul paraku puuduvad, Mihkli murrakus aga ‘sööma, närima, purema’: *kirp (täi) suimitab*. Kas Ridala sõna kasutati samuti putukparasiitide korral? Ülejäänud sõnasedelitel on tähenduseks märgitud neutraalne ‘sööma’, nt *Akkasid suimitama, jäid suimitama. Kas suimitad juba? Tesed [= Teised] suimitavad, mine ruttu (Pil)*.

suimit leidub peale läänemurde (Muh, Aud) mõnevõrra ka Lõuna-Eestis, nimelt Karksi ja Kanepi kihelkonnas, seega VMS-i andmeil ühtekokku neljas murrakus. VMS peab kõnealust sõna (seni registreerimata) *suimi* partitiiviks (‘sööki’), mis pole aga õige. Tegelikult on *suimit* nii murdekartoteegi kui ka rahvaluulekogude andmeil omapärase lõpuga tegusõna. Muhu (Soonda) sõnale on sedelil tähenduseks esitatud ‘süüa (nalj.)’ ja näitelauseks *Tahad sa natuke suimit koa?* ‘tahad sa natuke süüa

² EKI kogu näidete kirja pilti on käesolevas artiklis tunduvalt lihtsustatud.

³ H II: 38, 232 (47) < Haljala. – K. Leetberg.

ka?'. Audrus kutsutud selle sõnaga lapsi sööma, seega tähendab esitatud näitelauseis *suimit* 'sööma'. Karksist on noteeritud lugu katkust, kes ilmunud lõunasöögi ajal lävele ja lausunud: *Suimit, suimit, täna olen ma siin, eila olin ma riijan* 's., s., täna olen ma siin, eile olin ma Riias' (sama ka Hiiemäe 1997: 265). EKI murdesedelil on *suimit* tähenduseks märgitud 'süüa tahan', pigem on see lihtsalt 'süüa' nagu ka Kanepi kihelkonna Karste sõnasedelil. Igal juhul pole tegu nimisõnaga, vaid pöördumatu verbiga. Häädemeestes asetseb kõrvuti *suimit* ja *luimit*, nimelt *tema suimit kõht täis ja luimit see lustitants* 'ta sööb kõhu täis ja lööb lustitantsu'. Ariste tekst võib pärineda Kodavere kihelkonnast (nii ka levikukaardile kantud) või mujalt idamurde alalt.

Mõnesugust lisaainest leiame rahvaluulekogudest, millest selgub, et *suimi-* oli tuntud juba hiljemalt 19. sajandi lõpus. Matthias Johann Eiseni Narvas talletatud „Hobuse otsimine” pajatab Peipsimaa venelastest, kes ei osanud eesti keeles oma hobuse kaotsiminekut kuidagi muidu seletada, kui näitasid ühest käest külarahvale heina ja teisest sõnnikut ning lausused: *Seda suimit, aga seda pillab!*⁴ Haljalast on 1899. aastal talletatud eespool mainitud naljanditüüp, milles jutustatakse: *Valge kirpu, hea kirpu: tema suimit suimit läheb heidab magama. Musta kirpu, paha kirpu – tema suimit-suimit, siis hüppama, siis jälle suimitama.*⁵ Niisiis esineb selles nii *suimitama* kui ka *suimit*. Saaremaalt on talletatud kõnesolev naljand järgmisel kujul: *Alli kirpu dobra kirpu, tšuit natukene, suimit jälle tuut magama. Musta kirpu ei ole mitte dobra, tema alati hüppama ja kargama.*⁶ 'Hall kirp on hea kirp, natukene, natukene sööb, jälle veidi magab ..'. *suimit* esineb teadaolevalt ka Häädemeeste, Vändra ja Saarde kandi naljanditüübis.⁷

Sõna *suimit* on tuntud siiski laiemalt, kui seda kajastab EKI murdekartoteek. Näib, et teda mäletatakse ainult passiivselt, ent kes teab ... Käesoleva artikli kirjutamise ja täpsustamise käigus lisandus kolm teadet. Ajaloolane Enn Tarvel meenutas 21.01.2006 siinkirjutajale, et ta 1960.

⁴ Vt Eesti rahvanali. <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/vanad/eisen/ernali/287.htm> (20.01.2006).

⁵ E 39405 (4) < Haljala khk. – N. Traks (1899).

⁶ E 25738 (58) < Jämaja khk. – Ev. J. Kuldsaar. < U. Priideman.

⁷ ERA II: 207, 691 (3) < Hää, Orajõe v, Kabli k – M. Mäesalu (1939), H II: 58, 617 (5) < Vändra – E. Tetsmann (1897), ERA II: 170, 65 (114) < Vän, Vana-Vändra v – K. A. Rõõmussaar (1937), E 47648/9 (8) < Saarde.

aastal manalateele lahkunud Haljala tädi oli rääkinud vene rahvusest valgekaartlasest, kes pärast sigadele sööda ettepanekut olevat lausunud: *Mamma, mamma, sigad suimit, valmis*. ‘.. sead söövad, valmis’. Vara vallast on õnnestunud peale kirjutise alguses mainitud juhu saada teinegi söömakutsumist väljendav ütlus: *tulge suimit-juimit* ‘tulge sööma-jooma’.⁸ Loomaarstiteadlane Jaan Praks mäletas suurepärase Rannu keelejuhina tuntud vanaema lausunud värsipaari: *suimit, suimit, magama, maast üles, plagama*, lisades, et muudes väljendites *suimit*-sõna ei olevat tarvitatud.⁹

Kokku leidub *suimit* peaaegu kõigis murretes hajusalt üle Eesti, ülekaalukalt siiski saarte ja läänemurdes. Neis esineb rohkem ka teisi *suimit*-tüvelisi sõnu. Mitmel juhul seostub *suimit* käsitletava naljanditüübiga. Hilisemas Vändra variandis (1937) hakkab silma tugev tahtlik sekundaarne *t*-ületaotlus: *Se valget kirpu on se iat kirpu, temma suimit suimit ja makat aga se musta kirpu, temma suimit suimit ja kalpsat*.

Kahel juhul esineb ilmselt pöördumatu *suimi*. Eiseni raamatus „Rahwanali” (1895) Hanilast pärinevas loos „Valge kirpu, hea kirpu” leidub vastandus *Valge kirpu hea kirpu: Suimi, suimi, siis läha spat. Aga musta kirpu paha kirpu: suimi, suimi, siis hüppama, kargama!*¹⁰ ‘Söüb, söüb, siis läheb magama ..’. *suimi* esineb ka Haljalas: *Walge kirpu hea kirpu, suimi ja magama* ..¹¹ Haljalas on ainukesena kogu Eestis täheldatud kõiki käsitletud *suimi*-tüve verbikujusid.

Nimisõna *suim* esineb vaid ühes Nõo kihelkonnast Pangodi kandist pärit olevas tekstis: *Suur tenu suimide iist ja juimide iist ning pernaese pika paide iist!*¹² ‘Suur tänu söökide eest ja jookide eest ning perenaise pikkade paide eest!’. Nõo kihelkonna leksikas esinevad peale sõna *suim*,

⁸ Tartu-Maarja khk, Ülenurme v, Uhti – Hilja-Anita Song (7.02.2006) < MMg, Vara v. – Armilde Johanna Västrik (snd 1904).

⁹ Nõo khk, Ülenurme v, Eerika – Jaan Praks (7.02.2006) < Rannu khk, Kirikuküla. – Miina Praks (1865–1969).

¹⁰ E 21117 (3) < Hanila – Aadu Reimann (1895); vt Eesti rahvanali. <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/vanad/eisen/ernali/83.htm> (20.01.2006).

¹¹ E 32929 < Haljala khk. – D. Pruhl < S. Räsä.

¹² VMS I: 117, II 466 < Nõo khk, Pangodi, Tamsa. – O. Sild (1932); vt Eesti kõnekäändude ja fraseoloogismide andmebaas. Koostajad: Anneli Baran, Anne Hussar, Asta Õim, Katre Õim. Murdekeelt on toimetanud Mari Must. Tarkvara autor ja tehniline teostus: Indrek Kiissel. <http://www.folklore.ee/justkui/andmebaas> (20.01.2006).

mis murdekogus, tõsi küll, puudub, ka *joom* ‘jook’ ja *sööm* ‘söök’, tegelikult aga *jûm* ja *sûm* (VMS I: 117, II: 466, vrd Keem 1970: 16, 444).

Kokkuvõtteks nenditagu, et *suim*-tüvelisi sõnu esineb arvuliselt ja liigiliselt kõige rohkem läänemurdes (13 murrakus). See on levinud ka saarte murdes, nimelt Saaremaal ja Muhus (5), kuid praegustel andmetel mitte Hiiumaal. Tüve leidub ka Põhja-Eestis (kokku 12), kuid hajusalt ja perifeerselt; esindatud on ida- (2 murrakut) ja ehk ka kirderannikumurre, ent enamikest Põhja-Eesti kihelkondadest pole seni *suimi*-tüve registreeritud. Kirderannikumurde kohta kindlamad andmed puuduvad seetõttu, et pole suudetud murdeti lokaliseerida Haljala leiukohti ning üks teade pärineb Narva linnast.¹³ Seepärast on koondtabelis 1 piiratud Eesti osadega, mis peale Põhja-Eesti kattuvad murdealadega. Hõre (üksnes kahe vormina) näikse *suim*-tüve esinemus olevat kõigis kolmes lõunaestis murdes: ühes kihelkonnas *suim* (Nõo), kolmes *suimit* (Krk, Ran, Kan). Lõuna-Eesti ida- ja kaguosast pole seni ühtegi teadet. Suhteliselt harva esineb ühes murrakus mitu *suimi*-sõna korraga (5 juhul). Peale Haljala kihelkonna, kust on talletatud kõik neli sõnakuju, esineb kaks lekseemi ühel murrakualal järgmiselt: *suimima* ja *suimitama* (Rid, Vig), *suimima* ja *suimit* (Jäm), *suimitama* ja *suimit* (Muh). Üsna sageli kasutatakse *suim*-tüvelisi sõnu laste ja ihuparasiitide puhul.

Tabel 1. *suimi*-sõnade levik Eestis

Sõnavorm	Saared	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Lõuna-Eesti	Kokku
<i>suimima</i>	2	4	1	–	7
<i>suimitama</i>	1	4	6	–	11
<i>suimit</i>	2	4	4	3	13
<i>suimi</i>	–	1	1	–	2
<i>suim</i>	–	–	–	1	1
Kokku	5	13	12	4	34

Soome keel. Ahti Rytkönen kõrvutas 1940. aastal e *suimida* ja sm *suimia* (tsiteerib SSA III: 208). *suimi*-tüvi on soome murretes suhteliselt laialdaselt levinud, nt *suimaista* ‘aeglaselt sööma’, *suimi* ‘söök’, *suimia* ‘söö-

¹³ Haljala kihelkonda läbib kesk- ja kirderannikumurde vaheline piir, kuid naljandite puhul pole nende kuuluvus siinkirjutajale alati selge.

ma', *suimiskella* 'veidi sööma; pugima', *suimonen* 'hundi söödu' jt (Lönnrot 1958: 584–585).

Ka soome keeles kasutatakse *suimia* venelastega seoses. Nt *Laukkuryssät suimi, ja sanottih välist myökih* 'rändkaupmehed [sõna-sõnalt 'koti-venelased', st 'Venemaalt pärit olevad rändkaupmehed'] suimivad, ja mõnikord ütlesime meiegi' (Valli *s. a.*: 3834). P. T. Kekkose toimetatud Interneti-leheküljel „Asekirjoittajat verkossa” (Relvarest kirjutajad võrgus) on juttu ühest meilegi tuntud laulu „Hulkurivals” sõnade autori J. Alfred Tanneri (1884–1927) 1917. aasta kevadel ilmunud kogumikus leiduvast naljalaulust, milles sisalduvad värsid *Ei tarvis paljo robottaa / vähä kirjoittaa ja sopottaa. / Istu pehmeen toolin pääll' ja suimii siemenii*¹⁴ 'Pole tarvis palju töötada / vähe kirjutada ja sosistada / Istu(b) pehme tooli peal ja nosib (päevalille)seemneid'.

Üllataval kombel esineb soome keeles isegi *suimit*. Jätkusõja ajal olevat taludesse tööle suunatud vene sõjavangid kiidelnud soome-vene segakeeles: *Kulakin pomjestassa moozhna suimit syityiksi. Lagerissa vsjегда golodnyj*¹⁵ 'Kulaku mõisas võib kõhu täis suimida. [Sõjavangi-]laagris on alati nälg.'

Karjala keel. Soome etümoloogilise sõnaraamatu autorid leidsid, et sm *suimia*-le vastab aunusekarjala (livvi) *suimie* 'palju sööma, ahmima; ahne' (SKES IV: 1091). See sõna on noteeritud ainuüksi Suojärvi kihelkonnas Laadoga idarannikul (KKS V: 533, vt ka Pohjanvalo 1950: 326).

Läti keel. Läti keeles esineb Eestiga piirnevatel aladel (Ainaži, Aloja, Ērgemē, Mazsalacā, Rujiena) humoristliku varjundiga laenverb *suimīt* 'sööma (suure isuga)', samuti samatüveline *suimities* 'sööma; end nuumama' (Aben 1957: 210, Kagaine 2004: 204).

3. Päritolu

e *suimida*, sm *suimia* ja livvi *suimie* päritolu on usutavalt selgitatud. Neid peetakse deskriptiivsõnadeks, mille kujunemisele võis kaasa aidata *suu*; deskriptiivsusele viitab uurijate arvates ka soome sõna teine tähendus 'peksta, piitsutada', vrd ka samatähenduslikke *huimia*, *suomia* (SKES IV: 1091, SSA III: 208). e *suimida* 'aeglaselt sööma' võis samuti assotsieeruda (*h*)*uim*-tüvega, kuid tähenduses 'tegema midagi aeglaselt', vrd

¹⁴ <http://guns.connect.fi/gow/kysvast35.html> (20.01.2006).

¹⁵ Sealsamas.

uimane, uimerdama jt. See osutab eesti ja soome sõna mõnevõrra erinevale arengule.

Liide *-ta* ei muuda e *suimitama* tähendust. Ta võib olla lisandunud teiste nn manustamisverbide, nagu *lõunatama, napsitama, süüa vitsutama* eeskujul (vt Kasik 2004: 67, 88). Teisalt on võimalik, et *suimitama* teket on mõjutanud venelaenulised tegusõnad, liiati kui sõna on Vigala ja Kanepi kandis peetud venepäraseks. Käesoleval juhul võib see olla kujunenud venepäraseks peetud *suimit* baasil. Muide ka vene laenude puhul eesti keeles pole alati hõlpus otsustada, kas neile on liidetud eesti *ta*-sufiks või lähtuvad nad hoopis vene *t'*-infinitiivitunnusest (e *-ta*- < vn *m*), nt *kormitama* 'ahnitsema; toitu hankima' (Must 2000: 125, 540).

Semantilises plaanis pakuvad enamat huvi e ja sm *suimit* 'sööma; süüa; sööb', mida seni pole teadaolevalt käsitletud, samuti ka lt *suimît* 'aplalt sööma'. Esimene neist meenutab kas läti kolmanda pöördkonna sõnade infinitiivi (nt *cienît* 'lugu pidama') või vene sõnade *it'*-infinitiivi ja *it*-lõpulist ainsuse kolmandat pööret (*говорить* : *говорит* 'rääkima : räägib'). It *suimît* ise on eesti laene (lähemalt tagapool). Küll aga tuleks *t*-lõpu puhul läti mõju oletamisel arvesse Eesti lõunapoolsetel aladel leiduv infinitiivi sisaldav aine. Lätipärasus võib olla eelkõige Karksi katkuloos *suimit*, sest katku teekonda on seostatud Riiaga, ja hädapärast *suimit* ka Muhu ja Audru näites. Mujal näib tegu olevat siiski pigem venepärasusega, sest 1) enamik *suimit*-kuju sisaldavaid näiteid seostatakse venelaste kõnemaneeeriga (nõnda ka Soomes), kusjuures vene sõnadeks on kohati peetud isegi *suimima* (Khk) ja *suimitama* (Vig, Kan); 2) *suimit* väljendab nii infinitiivi kui ka ainsuse oleviku kolmandat pööret nagu vene keeles. Sõna ennast pole seni kättesaadavates allikates vene murretes täheldatud. Pole võimatu, et nimetatud lekseemi pole seal esinenudki, vaid sõnavorm on eestlase või soomlaste poolt konstrueeritud. Eestis on võinud *suimit* levida ka naljandi kaudu.

Kas *suimit* on tekkinud sõnakujudest *sööma* või *süümä*? Vaevalt küll, sest ei vene murrete läänemeresoome laenudes ega eesti keele vene laenudes ole *öö/üü* vasteks *ui*, küll aga leidub neis vaste *ui ~ ui* (vrd Kalima 1919: 61, Must 2000: 441). *luimit* (Hää) ja *juimit* (MMg) on ainulaadsed ja kasutatud paralleelsõnana *suimit* eeskujul naljandi mõjulepääsu suurendamiseks. Kõik kolm verbi kuuluvad kirjakeeles samasse pöördkonda. Liiati pole näiteid selle kohta, et vene keeles eesti laenudes oleks pöördelõpp liitunud eesti infinitiivi *m*-ile. Seepärast on loogiline oletada

da, et *suimit* on tuletatud sõnast *suimima*. Sama võib arvata ka sm *suimia* kohta.

Üheselt ei saa seletada ainsuse kolmanda pöörde vormi *suimi* 'söüb' Haljalas ja Hanilas. Esimesel juhul näib olevat tegemist rannamurde (sh ka Haljala) vana vokaallõpuga (Must 1987: 236, Pajusalu jt 2002: 157). Hanila sõnakuju algupära jääb praegu selgitamata.

Eesti ja liivi laene läti keeles uurinud Karl Aben (1957: 207, 210) esitas lt *suimît* allikaks nii eP *sööma* kui ka eL *süüma* (täpsemalt *sûmä*, *sîme*). Temaga nõustus ka Elga Kagaine (2004: 204). Seega vastaks käesoleval juhul lt *ui*-le kas e *öö* või *üü*, mis oleks aga üsna erandlik.

Paraku pole *öö*-d ja *üü*-d sisaldavad sõnad eesti keeles kuigi sagedased, seda haruldasem on nende laenamine läti keelde. Kaksiktäishääliku *öö* laenamise kohta võib leida vaid ühe näite, nimelt lt *piërde* 'veekeeris, viru' (< e *pööre* : *pööre* (Aben 1957: 201, Kagaine 2004: 164)). See lekseem võib sama hästi sisaldada ka eL *û*-d (vrd VMS II: 292). Siinkohal sobib esitada ka lt *siets* 'mädanik sõrmes; mädagaga täitunud turseline koht' ~ lv *süödõg* 'mädanik'. Käesolevasse rühma kuuluvad ka e *siede* 'vagel', *seetima* 'mädanema' (Vaba 2002: 87, Kagaine 2004: 196); lisatagu veel e *sööde* : *söote* 'uss, vagel', vrd *uß sörmes* 'Wurm im Finger' mädaniku tähenduses (Wied 1067, 1262). Mõlemal juhul on läti keeles vasteks *ie*. e *üü*-le, mis on mõneti sarnane eL *u*-ga, vastab teadaolevates lätikeelsetes laensõnades kas *i*, *i* või *ü*, nt *ķizikas*, *ķ?zikas* 'looma sisikond' (< e *küüsik* 'vasika sisikonna paelussikujuline osa?'), *ķūtains* 'küüdik' ~ e *küüt* (Aben 1957: 205, Kagaine 2004: 112–114); mõlemas sõnas on *ü* mõjul tekkinud peenendunud *ķ*. Ainult ühel juhul võiks e *üü* vasteks olla *ui*, nimelt leksikonides mitteesinevas etnograafiasõnas *ruidi* 'taku-riidest tööriivad' (< e *rüüd*), ent sel puhul on mõeldav lähtuda ka kujust *rüüd*, nagu sellele on viidanud juba Vaba 2002: 87. VMS II: 370 sõnakuju *rüüd* ei esita, kuid mõeldav peaks *üü* diftongistumine olema kogu Läänemaal ja mõnes mulgi murrakus (vt Juhkam, Sepp 2000: 16, Tanning 1961: 29).

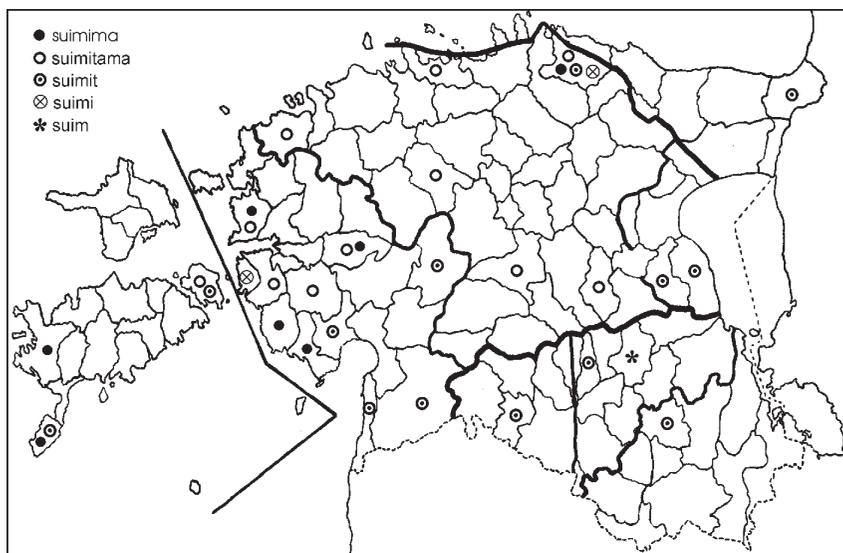
Eesti laensõnu läti keeles analüüsides ilmneb järgmine seaduspärasus. Kui läti keeles esineb *i*-d sisaldav diftong, siis see leidub ka lähteekeeles, nt *kàika* 'kaigas' (< e *kaigas* : *kaika*), *naine* 'naisolend' (< e *naine*), *oikāt* 'oigama' (< e *oigama*), *teiba* 'üks kalaliik; forell' (< e *teib*) (Aben 1957: 203, 209, 210, Kagaine 2004: 72, 155, 205). lt *ui*-le vastab eesti (samuti ka liivi) laenudes enamasti *ui*, sealhulgas *kuiga* 'kuik' (< e

kuik), *luitars* ‘laisk ja saamatu inimene’ (< e *luitama* ‘uitama’), *tuims* ‘tuim; tobu’ (< e *tuim*, lv *tūima*), *uikât* ‘huikama’ (< e *uikama*, lv *uikk-*), harvem ka *oi* (~ *ui*) ja *õi*, nagu *moistât* ~ *muistât* ‘mõistma’ (< e *mõistma*), *muiža* ‘mõis’ (< e *mõis*), *puisis*, *poisis* ‘poiss, sulane’ (< e *poiss*), *roida* ~ *ruida* (< e *roid* ‘jāme liiv, kruus, tolmn’) (Aben 1957: 202, 209, 211, 213, Kagaine 2004: 136, 142, 170–171, 185, 213, 216).

Ülaltoodu põhjal võib üsna tõepäraseks pidada, et lt *suimît* pole laenatud eesti sõnast *sööma* ~ *süümä*, vaid hoopis samasse tähendusrühma kuuluvast verbist *suimima*. Seega nii e *suimit* kui ka lt *suimît* pärinevad samast sõnast, kuid mainitud eesti lekseemi seostest läti sõnaga pole veenvaid andmeid.

4. Lõpetuseks

Kirjutisest selgub, et andmeid *suimi*-tüvede esinemise kohta eesti murretes on seni registreeritud napivõitu. Teisalt mäletatakse kõnealuseid sõnu nende omapära tõttu praegugi. Samuti leidub neid hajusalt rahvaluulekogudes. Seepärast on siinkirjutaja leviku, tähenduste ja päritolu senisest täpsema analüüsi huvides tänulik iga asjakohase teate eest.

Joonis 1. *suimi*-sõnade levik Eesti murretes

Kirjandus

- Aben, Karl 1957.** Eesti ja liivi laene läti sõnavaras. – Emakeele Seltsi aastaraamat III (1957). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 199–216.
- Ernits, Enn 1982.** Einiges über die estnisch-lettischen Beziehungen. – *Baltistica* 1, 18–20.
- Ernits, Enn 1987.** Muukeelsetest mugandustest eesti folklooris. – Rahvaluuldest. (= ENSV TA Emakeele Seltsi toimetised 21.) Tallinn, 13–29.
- Hiiemäe, Reet 1997.** Eesti muistendid. Mütoloogilised haigused 1. (= Monumenta Estoniae Antiquae II.) *s. l.*
- Juhkam, Evi, Aldi Sepp 2000.** Läänemurde tekstid. (= Eesti murded 8.) Eesti Keele Instituut. Tallinn.
- Kagaine, Elga 2004.** Lokālie somugrismi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs. Rīga.
- Kalima, Jalo 1919.** Die ostseefinnischen Lehnwörter im Russischen. (= SUST 44.) Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki.
- Kasik, Reet 2004.** Eesti keele sõnatuletus. Teine, täiendatud ja parandatud trükk. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Keem, Hella 1970.** Tartu murdetekstid. (= Eesti murded 3.) Tallinn: Valgus.
- KKS = Karjalan kielen sanakirja. Osa 5, R–S.** (= Lexica Societatis Fennougricae XVI₅.) Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki, 1997.
- Must, Mari 1987.** Kirderannikumurre. Häälikuline ja grammatiline ülevaade. Tallinn: Valgus.
- Must, Mari 2000.** Vene laensõnad eesti keeles. Eesti Keele Sihtasutus.
- Pajusalu, Karl, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg 2002.** Eesti murded ja kohanimed. Toimetaja Tiit Hennoste. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pohjanvalo, Pekka 1950.** Salmin murteen sanakirja. Täydennysosa. Helsinki.
- Tanning, Salme 1961.** Mulgi murdetekstid. (= Eesti murded 1.) Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Vaba, Lembit 2002.** Kā tālāk? Dažas domas par Baltijas jūras leksikālo somugrismu pētišanu latviešu valodā. – *Baltu filoloģija* 11 (1), 77–90.
- Valli, Aino s. a.** Iitin ja Jaalan etymologis-kansatieteellinen sana- ja perinnekirja 4.
- VMS = Väike murdesõnastik I–II.** 1982–1989. Toimetanud V. Pall. Tallinn: Valgus.
- Wied = Wiedemann, Ferdinand Johann 1973.** Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

Words with *suimi*-stem

Enn Ernits

The paper deals with distribution, meanings, and origin of the words containing the *suimi*-stem ‘eat’ in Estonian, Finnish, and Karelian. The focus is on the Estonian language where words with the *suimi*-stem *suimima*, *suimitada*, *suimi*, *suimit* are most frequent in the Western dialect (13 sub-dialects). The stem can be found also in Saaremaa and Muhu (5 sub-dialects) but not in Hiiumaa. The words with the *suimi*-stem, mainly *suimitama* and *suimit*, occur also in North Estonia where their distribution is diffuse and peripheral (altogether in 12 sub-dialects). The distribution of the *suimi*-stem is uncommon in South Estonia (*suim* ‘food, meal’ in one parish and *suimit* in three parishes). The simultaneous occurrence of different words with the *suimi*-stem in an Estonian sub-dialect is relatively rare (5 cases). The *ta*-suffix in *suimitama* has been added either due to the influence of verbs with the meanings ‘eat’ and ‘drink’ (e.g. *lõunatama* ‘dine’, *napsitama* ‘tipple’) or following the example of Russian loanwords (*-ta-* < *mb*; e.g. *kormitama* ‘provide food’). In addition to the Estonian language, the verb *suimit* ‘to eat; (he) eats; (they) eat’ occurs also in Finnish (‘eat’). In both languages the use of *suimit* is connected with imitation of the parlance of the Russian people (cf. also *suimit-juimit* ‘eat-drink’, *suimit-luimit* ‘eat-beat’). *Suimit* seems to have been derived from the *suimi*-stem under the influence of the Russian language. The Estonian *suimima* (not *sööma* ~ *süüä* ‘to eat’) is a loan source for the Latvian *suimīt* ‘eat avidly’.

Keywords: lexis, semantics, etymology, language contacts, sub-dialects, Latvian, Finnish, Estonian